

Одна дуже вбога жінка народила двох синів близнят. Якось уночі, коли діти спали в колисці, вона задумалася над їх долею і зажурилася.

Жінка сиділа у важкій задумі, як раптом біля неї з'явилася людська тінь і запитала:

— Чого ти хочеш просити у Долі для своїх дітей?

Мати здригнулася... Глянула на тінь, що стояла непорушно, і промовила до неї:

— Це ти питаєш?

— Я?

— Хто ж ти?

— Я негайно виконую всі бажання.

— Я хочу, щоб вони жили краще від мене, — сказала мати. — Щоб не знали бідності й нужденного життя, щоб були щасливими.

— А ще чого хочеш?

— Щоб давали іншим те, чого вони не мають: сумним — радість, заплаканим — сміх, скорботним — утіху, немічним — здоров'я, а всім разом — щастя.

— Чи хочеш, щоб твої сини принесли це сучасним людям чи прийдешнім поколінням?

— Навіщо дбати про прийдешніх людей? Нехай сучасним дадуть се!
— відповіла мати, а потім подумала та й каже: — Дай одному щастя для сучасних, а другому — для майбутніх!

Тоді тінь перетворилася в жінку, і мати побачила, що перед нею стоїть сама Доля.

Доля вклала в душу одного хлопчика розуміння людських пристрастей і подарувала йому три яблучка: одне скляне, друге золоте, а третє цілком звичайне, таке, як ще в раю росло.

Другому синові доля вклала в душу глибоку допитливість і подарувала йому маленьку земну кулю з горами, морями і блакитним небом, засіяним зорями.

І сказала Доля:

— Завдяки цим подарункам твої діти стануть такими, як ти побажала.

Після цих слів Доля стала тінню і зникла.

Діти підростали. Перший змалечку був балакучим, веселим, допитливим, його завжди можна було бачити серед людей, бо він не любив самотності. Другий був мовчазним, спокійним, замисленим. Любив цілими днями сидіти на березі моря, милуватися далекими горами, купати погляд у небесній блакиті. Тихими літніми ночами він задивлявся на зорі. Обидва брати берегли свої дарунки як зіницю ока.

Коли хлопці виростили, то той, що був допитливим, помандрував по світу, а веселий збудував собі палату, та не просту, а таку, якої ще ніде на світі не було. Палата мала всього три кути. Стіни були з різних матеріалів: одна з каменю, друга з цегли, а третя з мармуру. На фронтоні в ряд стояли великі фігури різних звірів і птахів. Вікон було багато, і всі

вони були різними: одне було маленьке, друге велике, третє кругле, четверте п'ятикутне, одне широке і низьке, друге високе й вузьке, і кожне помальоване іншою фарбою. Та й стояли не вряд, а одне вище, друге нижче, в одному місці їх зібралось кілька, а там виглядало одне самотою. Палата мала високий шпиль, і на тому шпилі стояв витесаний з дерева чоловічок, що безперестанку день і ніч рухався: то кланявся на всі чотири сторони, то крутився на одній нозі, то танцював або кумедно перекидався, обертався, задирав ноги вгору, кидався головою вниз, вимахував руками, точнісінько, як та дитяча забавка — лялька, коли її потягнути за мотузочок, починає перекидатися.

Люди приходили до палати й не могли надивуватися з такого чуда. Цілий день стояла юрба — оглядали будівлю і весело реготали. Тут усе було дивовижно кумедне, смішливе, а особливо дерев'яний чоловічок, що безугавно вертівся і перекидався на шпилі. І як би не було сумно у людини на душі, а як прийде, подивиться на ту палату, так усе забуває і починає реготати. І всі, хто приходив до палати, були веселі, задоволені й немовби щасливі. Усі славили господаря. А як хто не був утішений з цього, то господар запрошував його до покоїв. Звідти вже ніхто не виходив сумним або розчарованим.

Там було на що подивитися! Жодна кімната не була подібна на іншу: одна — як гарбуз, друга — як дзвіниця, третя — як бублик, четверта — як огірок, п'ята — як барабан, шоста — як зірка, сьома — як печера, восьма — як барильце, дев'ята — як миска, десята — як комета, — словом, усіх і не перебереш. А щодо прикрас у покоях, так тут уже у всіх очі розбігалися: малюнки були на стелях, а фіранки пишались на стінах; столи висіли на ланцюгах; замість ослонів та стільців — гойдалки; постелі лежали просто на підлогах. І все те було розкішне, із золота та срібла, з оксамиту й шовку. По кімнатах ходили собачки на задніх лапках, одягнені, як люди — в штанцях і чумарочках, а котики в спідничках і капелюшках танцювали на окремих столиках. Різні заморські мавпи, великі й маленькі, сиділи на вікнах і кожного перекривляли так, що можна було зі сміху вмерти. Були кімнати, засаджені деревами й квітами. Там літали і співали дивовижні пташки. Навіть були кімнати, заповнені

водою, і в них плавали великі риби. Словом, було на що подивитися і чим потішитися.

Ще забув розповісти про слуг! Було їх тут багато. І коли господар або хто інший кликав слугу, то той не просто виходив до нього, а летів колесом, мов вітер, і враз ставав перед ним на рівні ноги і слухав. Потім кланявся і так само, як вихор, колесом вертався.

Слава про дивну палату пішла між людьми і докотилася аж до найвіддаленіших куточків держави. З усієї країни з'їжджалися люди, і кожного Божого дня натовпи цікавих стояли біля палати, оглядали її, сміялися і веселилися. Господар був до всіх ласкавим, радо вітав прибулих, сам усе показував і розповідав, весело сміявся і веселив інших. Усі були задоволені, поверталися додому з легкістю на душі.

Якщо господар зауважував, що натовп зменшується, то додавав до палати щось нове, а сам ішов на базари, на ярмарки і скрізь розповідав про свою чудову споруду й запрошував оглянути її. І знову людей прибувало, і знову всі сміялися та веселилися. Ціла країна мала втіху — всі були завжди веселими, раділи і сміялися.

Та це ще не все. Найдивнішим дивом у тій палаті були три кімнати, куди входили тільки ті, які нічим не могли втішитися, ніколи не сміялися й не раділи. У кожній кімнаті на золотому ланцюжку висіло яблучко. Більше там не було нічого. В одній кімнаті яблучко було скляне, в другій — золоте, а в третій — звичайне, таке самісіньке, як росло в раю. У ті кімнати господар водив тільки тих сумних та тужливих, що не знаходили для себе втіхи у всій палаті. Він вів їх сюди і лукаво посміхався, бо не було ще випадку, щоб хтось із них, глянувши хоч на одне яблучко, не очманів і не вийшов з палати без міри веселий і задоволений.

Тут бували наймудріші люди: міністри, посли, генерали, урядовці, судді... Хто тільки не гляне на скляне яблучко, одразу всі його сумні думки розвіюються, і він веселішає. Хоч яким буде мовчазним і

стриманим, одразу стає говірким, а все, що має на умі, то вже на язиці. Найобережніший одразу стає відважним, саме море йому по коліна! Бувало, що скляне яблучко не міняло людину, тоді господар показував йому золоте. Хто подивиться на золоте яблучко, відразу усі його бажання здійснюються: хоче мати палату — уже її має, хоче сади чудові — прошу! Хоче коней прудких — є і коні!

Дуже рідко, але бували й такі, що нічого не бажали. Тоді господар віз їх у третю кімнату, де висіло звичайне яблучко, таке ж, як росло в раю. Воно мало чари непереможні: хто лиш на нього гляне, так одурманюється, що забуває про все на світі. Той запах був надзвичайно приємний, мов солодкі чари, і принадний, як східні раї.

Так усі люди в країні знаходили собі радощі, утіхи й повне задоволення. Всі приходили в палату, були щасливі й жили так весело й безжурно, що не помітили, як зістарилися.

А тим часом сусідній цар крок за кроком захоплював їхню землю, а як заволодів усією країною — спалив чудернацьку палату й порозкидав чарівні яблучка. Господар палати помер з горя, і тоді люди зрозуміли, що вони опинилися у тяжкій неволі. Це сталося тому, що, насолоджуючись власним життям, вони зовсім перестали думати і дбати про свою державу. Тепер їхні землі, сади й будинки належали чужому цареві та його людям, а вони всі стали рабами. Щастя батьків несло за собою нещастя дітям.

Менший брат мандрував по світу. Глибоко в його душі була закладена допитливість. Він хотів знати все на світі, усе зрозуміти — як світ білий побудований, для чого в ньому живуть люди, чому горить сонце і світять зорі, чому люди так різняться між собою: одні малі — інші великі, одні дурні — інші розумні, одні вродливі — інші негарні, одні моторні — інші мляві, одні чесні — інші злодійкуваті, одні бідні — інші заможні. Він ходив по світу і до всього приглядався, хотів зрозуміти. Бачив царства великі та вільні, бачив невольницькі країни, бачив моря, океани й захмарені гори. І чим довше мандрував, тим краще пізнавав людське

життя і з більшою цікавістю йшов усе вперед і вперед. Так обійшов довкола всю землю й вернувся в рідну країну. На той час він був уже сивим дідом. Побачив свій поневолений народ і чужинців, що панували на його землі. Проходячи країною, бачив поруйнованими колись пишні міста, зубожілими колись багаті села, завмерлою колись кипучу життям країну. А в одному селі почув, як старий дід розповідав своєму внукові казочку:

— Десь далеко захований такий барабан, що коли у нього бити, то вискакують озброєні козаки. Скільки разів вдарити, стільки й козаків буде. Є млинок, який треба лиш покрутити, то зараз же буде те, чого тобі бракує: бідному — багатство, дурному — розум, нещасному — щастя, поганому — врода, слабому — здоров'я, сліпому — зір, глухому — слух, німому — мова. А ще є така шабля, як візьмеш її у руки, то вже нікого і нічого не будеш боятися. Хто знайде ті речі, той визволиться з неволі й врятує весь народ. Знайти їх може лише той, хто має у своїх руках маленьку роблену земну кулю.

— А як же він відшукає ті речі? — запитав онук.

— Коли буде мати, — каже дід, — двох чорних, що літають-оглядають, двох сірих, що гризуть-шукають, і двох рудих, що нюшать-приносять, тоді все здобуде.

От другий брат і подумав: "Для дітей казка — забавка, а для мудрого — загадка. Треба її розгадати".

І розгадав, бо він був мудрий, і надумав таке: дістав двох голісіньких воронят, двох малих сірих щурів і двох собак. Вигодував їх, приручив, навчив розуміти людську мову й сам навчився їх мови. Коли вони виростили, то щодня і посилав двох воронів на схід і на захід.

Повернувся мудрий брат на свою батьківщину й побачив руїни палати, а від людей почув розповідь про їхні колишні веселі часи. Він зрозумів, що безжурне життя стало причиною поневолення його народу. Однак

мудрий брат знав, що все змінюється і після сліз повинен бути сміх, після суму — радощі, після бідності — багатство, після нещастя — щастя, після зими — весна, після рабства — воля. Вирішив, що все зробить для того, щоб повернути волю своєму народові, й чекав слушного часу. Ворони щодня поверталися, й розповідали йому, що діється на білому світі, тож він знав усе. Одного разу повернувся ворон із заходу і повідомив:

— У Британському царстві є млинок, що дає кожному те, що йому бракує.

Мудрий брат відправив туди щурів. Ті побігли у Британське царство, прогризли діри в усіх будинках, повернулися й доповіли:

— Той млинок є у британського короля, він тримає його у себе й нікому навіть у руки не дає.

Мудрий брат наказав собакам негайно бігти у Британське царство і принести млинок. Собаки побігли, а ворон летів попереду і показував дорогу. Коли опинилися під вікном палати британського володаря, один пес гавкнув, та так голосно; що король налякався і випустив з рук млинок. Другий ярчук ускочив і на льоту підхопив млинок. Обидва щасливо повернулися до свого пана. Мудрий брат похвалив їх і забрав чарівний млинок.

Наступного дня прилетів ворон зі сходу і приніс таку новину:

— У Китайському царстві є барабан, що як у нього бити, то вискакують озброєні козаки.

Щури побігли у Китайське царство, прогризли діри у всіх будинках, повернулися й доповіли:

— Чарівний барабан є в одного мандарина. Багато було охочих вкрасти його, та всі загинули, бо він охороняється барабанником, який у

небезпечний час ударами викликає козаків. Козаки вбивають сміливців, і барабанник повертає барабан мандарину. Тепер усі бояться підступити до барабана.

Послав мудрий брат собак. Вони бігли, а ворон летів попереду — дорогу показував. Як тільки вони вскочили в покої китайського мандарина, один собака вкусив барабанника, а другий вхопив барабан, і вони щасливо повернулися до свого пана. Той похвалив їх і забрав чарівний барабан.

Минув час. Якось посеред океану над білим каменем зустрілися два ворони. Коли вони повернулися до свого пана, то розповіли йому таку новину:

— Посеред океану на білому камені лежить шабля. Вона має таку силу, що як візьмеш її у руки, то вже нікого й нічого не будеш боятися. Але це дуже далеко.

Послав мудрий брат щурів. Щури добігли до океану і повернулися — бояться. Послав він собак. Ті кинулися у воду, пропливли трохи і повернулися — бояться.

— Туди, — кажуть, — і кораблі не плывуть, і хмари не ходять. Тоді мудрий брат сам пішов. Узяв черпак і заходився переливати воду з океану на берег. Побачив це океанський цар, вплив і здивовано питає:

— Навіщо ти се робиш, чоловіче?

— Хочу всю воду вичерпати й дійти до середини океану, де на білому камені лежить шабля, що проти всіх і всього відвагу дає, — спокійно відповів мудрий брат.

Ще більше здивувався океанський цар і знову запитує:

— Знаю я, що ти дуже цікавий і що не відступиш від свого. Ось тобі човник з вітрилом. Мої вітри донесуть тебе до того каменя.

Мудрий брат подякував, скочив у човник, нап'яв вітрило і океанські вітри донесли його аж до білого каменя. Там він прип'яв чарівну шаблю, повернувся до своїх вірних слуг і промовив:

— Настав час визволяти рідний край.

Поставив мудрий брат чарівний млинок на найвищому шпилі й дивиться: вітер дме, млинок крутить. Нараз все змінилося: сліпі стали зрячими, глухі стали чути, німі заговорили, погані стали вродливими, бідні — багатими, нещасні — щасливими, а дурні — розумними. Усі підвели голови й побачили, що в країні панують чужинці, користуючись їхніми багатствами, вольностями і ними самими. Кинулися усі до зброї, щоб вигнати ворогів, та немає чим. Чужинецький цар замкнувся зі своїм військом у великій фортеці й звідти, маючи зброю, керує країною. Тоді мудрий брат ударив у барабан і наказав першому козакові, що звідти вискочив:

— Бий тривогу, а те військо, що з'явиться, веди проти царя і його слуг, що сховалися у великій фортеці.

Віддав наказ, а сам дивиться. Почали з'являтися полки за полками: і кінні, і піші. Усі йдуть до фортеці, оточують її і під неупинні звуки барабанної тривоги входять у сади, що довкола мурів. Коли військо зайняло сади, все раптом стихло. Замок барабан, не чути шуму битви. Почекав мудрий брат день, почекав другий, на третій посилає своїх вірних слуг у розвідку. Вони облітали, повернулися і розповідають:

— З яблуні твого брата виростили три яблуневі сади: один скляний, другий золотий, третій звичайний, такий, як був у раю. Густі та дрімучі ті сади.

Щури побігли, прогризли діри в гущавині, повернулися та й кажуть:

— Сидить твоє військо у тих садах: у скляному пустує, у золотому мрії, у райському спочиває.

Собаки побігли, принесли чарівний барабан і кажуть:

— Якщо сам не виведеш своє військо з тих садів, то воно звідти самохідь не вийде.

Узяв мудрий брат барабан, вийняв із піхов чарівну шаблю, сховав за пазуху зроблену земну кулю і пішов. Іде через скляний сад. Раптом без причини захотілося йому співати й сміятися, та він рубонув шаблею направо й наліво, порубав, викорчував сад і пішов далі. Проходить через золотий сад, захотілося йому мріяти й химерити без причини, та він рубонув шаблею направо й наліво, порубав, викорчував сад і пішов далі.

А в третьому саду запаморочили його солодкі пахощі. Він сів під пишним деревом, смакуючи райські овочі, довкола нього все заснуло, і він теж задрімав, забувши про свою шаблю й барабан і про те, куди йде. Спить, і сниться йому сон: що говорить до нього його маленька Земля, подарована Долею, а в тій Землі гори, вкриті хмарками, шумлять моря, а в озерах віддзеркалюються срібні зорі. І каже Земля:

— Побував ти у всіх країнах і пізнав усі народи. То чи щастя людей у мізерних забавах і пристрасних задоволеннях? Встань, збуди своє військо, бо вороги, що засіли у фортеці, знову готуються, щоб накласти кайдани на цілу країну.

Прокинувся мудрий брат, вирубав, викорчував шаблею сад, що одурманив його, а тоді ударив у барабан, та так гучно, що все військо прокинулося від мрій і пустощів і рушило в наступ на фортецю. Відібрали зброю і клейноди, а чужинців порубали.

Коли ж мудрий брат вийшов привітати військо і щасливий народ з перемогою, усі побачили, як він змінився за останню ніч. Замість сивини — золоті кучері, замість похиленої старечої постаті — прекрасний юнак. І став народ вільним на віки вічні!